

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Zieliniec (fragmenty)

Zieliniec. Zabudowania młyńskie w trakcie przebudowy widziane od strony południowej, stan w 2015 r. (fot. Antoni Kobza).

Zieliniec – dawniej odrębna wieś z młynem, potem (1939 r.) część wiejskiej gromady Nowa Wieś w gminie Swarzędz, w 1951 r. włączony do Poznania. ...

Wieś położona była u zachodniego krańca Jeziora Swarzędzkiego, a jej początki wiąże się z młynem wodnym znajdującym się nad Cybiną, która w tym miejscu wypływa z jeziora. ...

Na obszarze Zielińca ... zlokalizowano ślady kultur z epoki kamienia (szczególnie mezolitu, 9500 – 5500 p.n.e.), które występują głównie na południowo-zachodnim brzegu jeziora i wzdłuż rzeki Cybiny na południe od młyna. ...

Wieś i mieszkańcy do XX wieku

Wieś powstała dość późno poprzez stopniowe zasiedlanie terenów wokół znacznie starszego młyna wodnego. Wiadomo, że w XVIII i na początku XIX wieku młyn z gospodarstwem rolnym były własnością Koźmińskich, potem Jana Kluga i następnie szambelana Augusta Aleksandra Bojanowskiego, którzy kolejno, dzierżyli cały klucz swarzędzki. ...

Na początku XIX wieku mówi się i pisze o Zielińcu (Zieleńcu), jako o wsi, którą tak jak i inne miejscowości spotykały różne nieszczęścia.

Na przykład, w lipcu 1821 r. we wsi wybuchł pożar i przy jego gaszeniu odznaczali się mieszczanie swarzędzcy z burmistrzem Siudzińskim na czele. W grupie ratowni-

ków wymieniono młynarza Jana Leberechta, szynkarza piwa Abrahama i dzierżawcę brukowego Herschela Boka. W czerwcu 1822 r. ponownie wybuchł pożar w Zielińcu. Właścicielowi ziemskiemu Josmannowi Tatolowi¹ spaliły się m.in. 3 stajnie i stodoła. Zabudowania były ubezpieczone w Towarzystwie Ogniomym w Swarzędzu. ...

W 1843 r. Zieliniec był opisywany jako wieś składająca się z 7 domów, zamieszkała przez 79 osób i wówczas wieś wchodziła w skład ekonomii swarzędzkiej. Wśród mieszkańców było 9 Żydów (rodzina Josmannów), 48 katolików i 22 ewangelików.²...

W 1863 r. odnotowano w urzędowym ogłoszeniu mieszkańców Zielińca mianowicie gospodarza Józefa Michałowskiego i Katarzynę Kaczmarek, którzy przedślubnym

1 Imię „Tatol” przytoczone zostało za *Amtsblatt der Königlichen Regierung zu Posen nr 19 z 1822 r. Nazwisko ukazywało się w notatkach z 1822, 1842 i 1843 r. w postaci: Josmann, Josmann i Joßmann.*

2 *Verzeichniss sämmtlicher Ortschaften des Regierungs-Bezirks Posen. Posen 1845 (dane z 1843), s. 208-209, podaje: Żydów- 9, katolików- 48 i ewangelików- 25 co daje w sumie 82 a nie 79 osób; Plater L., *Opisanie historyczno-statystyczne Wielkiego Księstwa Poznańskiego, Lipsk 1846, s. 346 przytacza jeszcze inną liczbę mieszkańców – 67, przy tej samej ilości domów (7).**

Artykuły o dziejach poszczególnych miejscowości są fragmentami obszernego opracowania pt. „*Dzieje wsi okolic Swarzędza. Szkice do historii powiatu poznańskiego*”. Ich autorem jest znawca naszej historii, pan Antoni Kobza.

Dotychczas przedstawiliśmy historię następujących miejscowości: Barcinek, Bogucin, Dębogórę, Garby, Gortatowo, Gruszczyn, Janikowo, Jasin, Karłowice, Katarzynki, Kobylnica, Kowalskie, Kruszewnia, Łowęcin, Mechowo, Paczkowo, Puszczykowo-Zaborze, Rabowice, Sarbinowo, Siekierki, Skorzęcin, Sokolniki Gwiazdowskie, Wierzenia, Wierzonka i Zalasewo. Niektóre, przedstawiane wsie znajdują się, co prawda, poza granicami gminy Swarzędz, ale w swej historii posiadały ze Swarzędzem różnorodne powiązania gospodarcze, kulturalne, społeczne i administracyjne. Stąd wliczane są do tak zwanej ziemi swarzędzkiej.

kontraktem wyłączyli wspólność majątku i dorobku. ...

W latach osiemdziesiątych XIX wieku Zieliniec posiadał pola o rozległości 266 ha, w tym m. in. 228 ha ziemi ornej i 23 ha łąk i pastwisk. Mieszkańców było 81, a domów 6. ...

Gospodarzami narodowości polskiej byli wówczas Karol i Antonina Michałowscy, Walenty i Marianna Palaczowie oraz Melchior i Antonina Ciepłuchowie. Wiadomo także, że w młynie parowym pracował Franciszek Nogaj. ...

Przed 1897 r. prełożonym gminy Zieliniec (sołtysiem) był Żyd Albert Reich właściciel młyna. Od lutego 1897 r. na funkcję prełożonego wybrano właściciela folwarku Stanisława Michałowskiego (gospodarza), a Melchiora Ciepłuchę będącego właścicielem innego folwarku w Zielińcu - na radnego.³

We młynie pracowali miejscowi mieszkańcy: Jan Lankiewicz oraz Zygmunt Litwiński. ...

W 1904 r. mieszkańcy wsi wystąpili do dyrekcji kolejowej w Poznaniu z wnioskiem o budowę przystanku dla pociągów. ...

3 *Informację (Postęp nr 42, 22.02.1897 r.), że Michałowski był właścicielem folwarku nie potwierdzają inne źródła.*

Zieliniec. Figura Matki Boskiej postawiona w 1947 r. w miejscu krzyża zniszczonego przez Niemców w 1940 r., stan w 2015 r. (fot. Antoni Kobza).

Ostatecznie powstał przystanek kolejowy o nazwie Antoninek, co sugeruje, że powstał on na ziemi należącej wcześniej do majątku Antonin, a nie do obszaru Zielinca. ... Dzieci rodzin mieszkających w Zieliniec uczęszczają do szkoły w Swarzędzu wsi. Skracanie sobie drogi w zimie przez zamrożone jezioro, niejednokrotnie kończyło się tragicznie, ponieważ lód cieńszy nad nurtem Cybiny załamywał się pod ciężarem przechodzących osób. ...

Wieś wolno się rozwijała i w 1905 r. było w niej 10 domów i 84 mieszkańców, z których 59 było katolikami. Mieszkańców narodowości żydowskiej już wtedy nie odnotowano.

W 1910 r. we wsi było ogółem 102 mieszkańców. ...

Nie ma żadnych informacji o Zieliniec i jego mieszkańcach w latach I wojny światowej. Natomiast w zwycięskim powstaniu wielkopolskim lat 1918-1919 wzięli udział mieszkańcy: Gruszczyński Stanisław (1885-1934) s. Michała urodzony w Wydzierzewicach (mieszkał i zmarł w Zieliniec), Kasprzak Marian (1900-1995) s. Jana urodzony w Zieliniec, Zajczkowski Stanisław (1895-1919) urodzony w Zieliniec, zginął w bitwie pod Grójcem, pochowany w Nowej Wsi Zbąskiej. ...

W wyborach do władzy samorządowej w 1923 r. na 3 letnią kadencję, sołtysiem został maszynista Jan Molik, gospodarz Paweł Winkler - I ławnikiem, robotnik Piotr Jasiak - II ławnikiem, a robotnik Michał Dorecki - zastępcą ławników. ...

Zamożnym właścicielem ziemskim we wsi był Kosiński (Kościński), który pod

koniec lat dwudziestych i na początku trzydziestych XX wieku, podzielił swoją ziemię na parcele i sprzedawał ją zainteresowanym. W ten sposób w 1933 r. kupili parcelę w Zieliniec Jan i Agnieszka Jankowscy i założyli tu swój rodzinny dom. Według wspomnień świadków (M. Jankowski s. Jana) Kosińscy posiadali okazały dom zwany pałacem przy obecnej ul. Darniowej. ...

W okresie międzywojennym w Zieliniec mieszkała także inna (obok F. Mańkowskiego) wybitna postać - Józef Jakubowicz, działacz NPRP (Narodowej Partii Robotniczej Polski), poseł na sejm i radny miasta Poznania. Ponadto, mieszały tu rodziny: Przybyłów, Milczyńskich, Wiciaków, Szrankiewiczów, Różańskich, Waligórskich, Witowskich, Kanteckich, Kozłowskich i innych. ...

Młyny

Najstarszą częścią Zielinca jest młyn... W pobliżu młyna wiodła ważna droga z Poznania do Swarzędza, Kostrzyna i dalej na Warszawę i przy tej drodze również dość wcześnie, pojawił się gościniec. ...

Pierwotnie, młyn należał do Gruszczyzna i jego najwcześniejsze nazwy miały źródła topograficzne. Nazywano go *Młynem Gruszczyńskim*, *Kruszyńskim* (wcześniej zamiast nazwy *Gruszczyzn* stosowano także nazwę *Kruszczyzn* lub *Kruszyn*), *Jeziornym* (czyli stojącym nad jeziorem) oraz *Zieleritzer See M*. Ostatnia nazwa mogła pochodzić od niemieckiego *Ziel* - punkt końcowy, meta, kres, *Ritz* - szpara, szczelina. Zastosował ją Dawid Gilly podpisując młyn na mapie z 1802-6.

Nazwa *Zieleritzer* została następnie spolszczona na *zielerzycki* i następnie *zieliniecki*. ...

Późniejsza nazwa *Młyn Reicha* funkcjonująca w czwartym ćwierćwieczu XIX i na pocz. XX wieku wywodzi się od nazwiska ówczesnego właściciela ...

W styczniu 1872 r. Reich był sprawcą wypadku drogowego, który spowodował jądąc z Zielinca przez Śródkę. Jego wóz konny zderzył się z zaprzęgiem z Sarbinowa łamiąc swój dyszel i poważnie raniąc drugiego wóźnicę. ... W latach siedemdziesiątych XIX wieku obok młyna wodnego funkcjonował także młyn parowy. Spłonął w wyniku umyślnego podpalenia 27 lutego 1874 r. o 5 rano Pożar gasili strażacy z Poznania, Swarzędza i Kobylepola i dzięki ich zdecydowanej akcji uratowano stodoły i stajnie. ...

... W tym samym czasie dokonano kradzieży w pobliskim Antoninie pod Swarzędzem (prawdopodobnie we dworze Stablewskich), gdzie łupem złodziei padł dywan perski, zegar z brązu na marmurowym postumencie oraz kosztowna kapa, wszystko wartości 5 milionów marek polskich. ...

Folwarki i ich właściciele w XIX i na początku XX wieku

Właścicielem jednego z folwarków w Zieliniec był Tatol Josmann, a drugiego wspomniany już Zieliniec. ...

Wiadomo, że przed 1860 r. folwark ten znajdował się w posiadaniu Artura Knolla. Prawdopodobnie właściciel miał poważne problemy finansowe, bowiem folwark uległ sekwestracji to znaczy, że majątek zajęto

Widok Jeziora Swarzędzkiego z ul. Sarniej w Zielińcu (fot. Antoni Kobza).

w celu zabezpieczenia zgłoszonych roszczeń. ...

W 1877 r. w Zielińcu, według niemieckiego zestawienia statystycznego znajdowały się trzy folwarki: R. Korytkowskiego, nr 4 i 5 – 113 ha; Józefa Michałowskiego nr 3 – 55 ha; Rudolfa Gerlacha (urzędnika pocztowego w Poznaniu), nr 6 i 7 – 59 ha. ...

... w grudniu Julian Korytkowski z „wolnej ręki” sprzedał folwark zielenicki, a nabywcą był gospodarz Melchior Cieplucha z Konarskiego pod Kórnikiem. ...

... Jak donosiła prasa M. Cieplucha sprzedał swój majątek w Zielińcu o powierzchni 600 mórg (ok. 150 ha) nabywcy narodowości niemieckiej o nazwisku Klingbeil. Sam przeprowadził się na św. Łazarz i żyje „jak kapitalista”. Ubolewano nad stratą polskiej ziemi i przewidywano, że cały majątek wcześniej czy później przejmie komisja kolonizacyjna. ...

... (inny) Folwarczek zakupił Bank Parcelacyjny w Poznaniu, który już w sierpniu tego roku (1908) sprzedał go gospodarzowi Wincentemu Tomczakowi z Głównej. W rozliczeniu, oprócz gotówki nabywca oddał swoje 60-morgowe gospodarstwo na którym gospodarzył do tej pory. ...

W październiku natomiast, pojawiło się ogłoszenie o subhastacji 238 morgowego majątku ziemskiego (59 ha 42 ary) należącego do Jana i Walentyny (z domu Chudzińskiej) Skazów. Właścicieli określano przymiotnikiem „gościnni”, co znaczy, że nie byli zasiedziałyymi mieszkańcami i nie należeli do miejscowej ludności. ...

Wspominany folwarczek Filipińskiego zakupił w nieznanym bliżej czasie gospodarz Kaniasty, który już w maju 1914 r. sprzedał

go nabywcy narodowości niemieckiej. Należy się wniosek, że podobnie jak w wielu innych przypadkach, tak i w tym, nabywcy tylko po to kupowali ziemię, aby ją szybko i z zyskiem odsprzedać. ...

W 1923 r. wymienia się tylko jednego właściciela ziemskiego w Zielińcu i był nim Jan Delung posiadający 125 ha ziemi. Wiadomo jednak, że były tu jeszcze inne kilkudziesięcio-hektarowe gospodarstwa nie ujęte w opracowaniu statystycznym (Księga Adresowa Obywateli Ziemskich Rzeczypospolitej Polskiej, 1923). ...

II wojna światowa (1939-1945) i pierwsze lata po wyzwoleniu

Od początku okupacji Niemcy zmienili nazwę *Młyn Zieliniec* na *Posener Weizenmühle*. Tak jak w innych miejscowościach, gdzie niszczone obiekty kultu religijnego, tak i tu zniszczono drewniany krzyż, który stał przy skrzyżowaniu obecnej ul. Zielieńskiej z Rugijską. ...

Wiadukt i linię kolejową w latach 1941-1942 budowali Żydzi z obozu pracy zorganizowanego na terenie obecnego salonu samochodowego „Renault” w Antoninku. ...

W latach 1941-1943 wykonano także długie odcinki ścieżek spacerowych od Kobylepoła przez Antoninek, natępnie wiodące w pobliżu młyna Zieliniec i dalej wzdłuż brzegu jeziora swarzędzkiego aż do Gruszczyna. ...

Niektórzy mieszkańcy wsi uczestniczyli w konspiracyjnej walce z niemieckim okupantem. Na przykład Feliks Tarko, nauczyciel mieszkający w Zielińcu był działaczem ruchu oporu od 1940 r. Należał do tajnej organizacji „Dla Ciebie Polsko” założonej

Feliks Tarko (1889-1944) wywodzący się z Zielińca działacz ruchu oporu zamęczony przez Niemców w obozie koncentracyjnym w Żabikowie 30 lipca 1944 r. (fotograf nieznan).

w październiku 1939 r. przez Konrada Latanowicza i działającej m.in. w Swarzędzu. ...

Podczas walki o Zieliniec Niemcy zniszczyli cztery czołgi radzieckie, które stały potem na skraju lasu przez długie lata po wojnie. Zieliniec został wyzwolony wcześniej niż Antoninek i tu ulokowały się sztaby pododdziałów radzieckich. ...

Po wojnie Zieliniec wrócił na krótko do gromady Nowa Wieś w gminie Swarzędz. Na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14 października 1950 r. wieś ostatecznie włączono w obszar Poznania (Nowe Miasto).

Antoni Kobza